

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЛІТЕРАТУРА ТА ІНКЛЮЗІЯ» У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Деркачова О. С.

доктор філологічних наук,

професор кафедри педагогіки початкової освіти,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Івано-Франківськ

Дослідження присвячено особливостям вивчення інклюзивної літератури майбутніми вчителями, визначено поняття інклюзивної літератури, зроблено огляд творів, рекомендованих до читання студентам-початківцям, а також запропоновано елементи лекційного вивчення та практичного опрацювання такої літератури.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна література, сучасна література, дисципліна «Література та інклюзія».

Сучасна література відзначається надзвичайною розмаїтістю сюжетів, тем, персонажів. Зірка Мензатюк пише: «Тепер же література стає більш різноманітною, повнокривою, охоплюючи дедалі ширшу тематику. Вільна від ідеологічних нашарувань, вона мовби вертається у старе річище, заповнює покинуті на якийсь час протоки й рукави різних жанрів і тем» [1]. Суспільні зміни впливають на теми, про які говорить література. Однією з них є зображення світу людини з інвалідністю, усвідомлення її місця у ньому, а також стосунків з іншими людьми.

В сучасному українському літературознавстві фактично немає досліджень, присвячених інклюзивній літературі. Причина у тому, що вона лише останніми роками стає частиною літературного контексту, отож ґрунтовні дослідження ще попереду. Звернення до такої літератури, ознайомлення з нею майбутніх вчителів є на часі, адже Нова українська школа передбачає впровадження інклюзивного навчання, що є «системою освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування

багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [2]. Література, художній твір є ключем до розуміння проблем, що виникають у дитини, підлітка, дорослого з інвалідністю, оскільки показує світ такої людини з усіма болями, страхами, розчаруваннями, радіщами, поразками, перемогами. «Саме через цікаву історію набагато простіше донести розуміння того, що усі люди різні. А люди, які мають певні особливості розвитку, потребують, перш за все, сприйняття та розуміння, а потім, звісно, адекватної допомоги» [3].

Олена Осмолівська пропонує таке визначення інклюзивної літератури: «це література, орієнтована на реалізацію дотримання прав осіб з інвалідністю та формування позитивного сприйняття інвалідності та особистої різноманітності» [3]. Інклюзивна література – це література, в якій розповідається про осіб з інвалідністю, вони часто виступають головними героями творів, а також це книги, розраховані на дітей з особливими освітніми потребами (наприклад, книжки шрифтом Брайля).

З метою ознайомлення студентів педагогічних спеціальностей з такою літературою, у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» з 2018-2019 навчального року на педагогічному факультеті було впроваджено дисципліну «Література та інклюзія», що викладається у восьмому семестрі. Цей курс передбачає 14 лекційних та 18 практичних годин і завершується заліком. Студенти ознайомлюються зі зразками інклюзивної літератури, вдосконалюють навички аналітичного підходу до художнього тексту, набувають навичок соціокультурного та психолого-педагогічного прочитання творів інклюзивної літератури, оволодівають умінням діалогічного спілкування на теми прочитаних творів. Тематика лекцій: «Література як людинотворчий проект (Види мистецтв. Література як вид мистецтва. Художній твір. Інклюзивна література)»; «Література для найменших. Артбуки і комікси (Особливості дитячої літератури. Артбуки. Закордонний досвід інклюзивних книг для найменших. Український досвід інклюзивних артбуків. Комікси та проблеми інклюзії)»; «Система персонажів «особливої» літератури (Художній

образ. Художній персонаж. Герої інклюзивної літератури. Зарубіжний контекст. Український контекст); «Підліткова література у контексті інклюзивної літератури (Поняття підліткової літератури. Заголовки художнього твору. Роль заголовків у контексті інклюзивної літератури. Особливості перекладу. Булінг як одна із проблем підліткової літератури)); «Інклюзивна література для дорослих (Жанрові особливості прози Структурні особливості. Інклюзивна література про (для?) дітей». Світ дорослого в інклюзивному літературному просторі); «Документалістика (Документалістика. Ознаки документальних художніх творів. Історична та художня правда. Тематичний зріз)). Оскільки студентам педагогічних спеціальностей не завжди вистачає літературознавчих знань для опрацювання художніх текстів, можливості говорити про них фахово, пропонуємо такі лекції, в яких акцент робимо на питаннях літературознавства: поділ літератури в залежності від віку читача, жанровий поділ літератури, система персонажів твору, заголовки, проблематика тощо. Ці питання розглядаємо на матеріалі творів інклюзивної літератури. Так, документалістику вивчаємо на прикладі творів: Гарріс Ш. «Сталева воля», Шевіяр-Лютц С. «Філіппіна. Сила тендітного життя». Говорячи про роль заголовків, звертаємо увагу на роман Дороти Тераковської «Мишка», що в оригіналі має назву «Rozzwarka» (лялечка, з якої з'являється метелик), а також з'ясовуємо особливості заголовків інклюзивної літератури (наскільки в них закодована проблема, що звучатиме у тексті, і чи закодована взагалі). У контексті булінгу обговорюємо особливості цього явища як такого, нормативно-правову базу, а також твори, в яких персонажам доводиться пережити досвід цькування: Паласіо Р. Дж. «Диво», Сайко О. «До сивих гір», Сульберг А. «Хто проти суперкрутих», Дрейпер Ш. М. «За межею», звертаємо увагу на опозицію «свій – чужий». У контексті образотворення, на нашу думку, необхідно говорити те, як автори зображають персонажів з інвалідністю, їхнє місце у художньому тексті, адже не завжди такі герої є головними персонажами. Автори показують їх у конфлікті зі світом, у примиренні, у сприйнятті чи не сприйнятті. Є суттєва різниця між персонажами літератури для найменших і підліткової літератури. У першому

випадку - це діти з інвалідністю, що є невід'ємною частиною нашого розмаїтого світу. Вони не протиставляються іншим, немає конфліктів з іншими. Навпаки, завдяки їм життя, світ стають неповторними (Р. Елліотт «Просто тому що», Б. Мюллер «Планета Віллі»). Це головна ідея інклюзивних книг для найменших. Щодо підліткової літератури, то часто герой змушений виборювати своє місце під сонцем, також долати свою самотність (Фрайгоф Г. «Любий Габріелю», Хьоглунд А. «Про це говорять лише з кроликами»). Окреме місце займає роман Бату Д. «Франческа. Повелителька траєкторій», в якому головною героїнею є працівниця НАСА Франческа. Вона аутистка, але автор жодним словом про це не обмовився. Для читача вона талановита і харизматична дівчина, з якою завжди трапляються неймовірні історії.

Практичні заняття передбачають проблемно-тематичний зріз: «(Не)такі діти: Луцевська О., Гайдамака Є. «Опікуни для жирафа», Бабкіна К. «Гарбузовий рік», Мориквас І. «Магда і вітер», Луцевська О. «Авіа, пташиний диспетчер»; «Булінг. Як протистояти: «10 історій для хлопців», Паласіо Р. Дж. «Диво», Сайко О. «До сивих гір», Сульберг А. «Хто проти суперкрутих»; «Життя як подвиг: Гарріс Ш. «Сталева воля», Шевіяр-Лютц С. Філіппіна. «Сила тендітного життя»; «Наодинці зі світом: Тераковська Д. «Мишка», Дорр Е. «Все те незриме світло»; «Розмова/мовчання: Фрайгоф Г. «Любий Габріелю», Хьоглунд А. «Про це говорять лише з кроликами»; «Життя як пригода: Бачинський А. «140 децибелів тиші», Бату Д. «Франческа. Повелителька траєкторій», Геддон М. «Дивний випадок із собакою вночі», Грін Дж. «Черепашки аж до низу»; «Світ як гра: Кіз Д. «Квіти для Елджернона», Матіаш Дз. «Марта з вулиці святого Миколая», Юн Н. «Увесь цей світ». Ми не розмежовуємо для практичних занять українську та зарубіжну літературу, щоб студенти могли здійснити порівняльний аналіз висвітлення дотичних проблем вітчизняними та закордонними авторами.

Інклюзивна література є невід'ємною складовою сучасної літератури. Вона вражає щирістю та відкритістю, а також допомагає краще зрозуміти людей з інвалідністю і те, що неповторність і краса світу - в його розмаїтості, в тому, що

всі ми різні. Студенти залюбки читають запропоновані нами твори, відзначаючи захопливі сюжети одних, психологізм та емоційний надрив інших, яскравість персонажів ще інших. Найулюбленішими є твори: «Диво», «Франческа. Повелителька траєкторій», «До сивих гір», «Метелики у крижаних панцирах», «140 децибелів тиші», «Все те незримо світло».

Література

1. Головні тенденції сучасної української літератури для дітей [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://old.grani-t.com.ua/ukr/news/1345/>
2. Топол В. Кілька неочевидних тез про інклюзивну освіту [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/kilka-neochevydnyh-tez-pro-inklyuzyvnu-osvitu/>
3. Осмолівська О. «Інклюзивна література» - забаганка чи необхідність? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://blog.liga.net/user/oosmolovska/article/22995>